

УДК 338:240.339

Алла Касич

Київський національний університет технологій та дизайну

Марек Вохозка

Інститут технологій та бізнесу в Чеське Будейовице

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ РИНКУ

МІЖНАРОДНОЇ ОСВІТИ

У статті досліджено тенденції розвитку ринку міжнародної освіти, визначено ключові напрямки змін, основні учасники у розрізі країн та окремих університетів. Опрацювання зарубіжного досвіду дозволило сформуванню комплексне бачення одного з найважливіших глобальних процесів та визначити цільові завдання для української системи вищої освіти. Наголошено, що підвищення міжнародної конкурентоспроможності української системи вищої освіти дозволить вирішити проблеми втрати попиту на внутрішньому ринку. Також було представлено ключові чинники розвитку міжнародного освітнього процесу. Узагальнено та представлено цільові завдання на найближчу перспективу для українських ЗВО у контексті підвищення міжнародної конкурентоспроможності.

Ключові слова: міжнародна освіта; ринок; тенденції; чинники; іноземні студенти.

Алла Касич

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Марек Вохозка

Институт технологий и бизнеса в Чешское Будейовице

ИССЛЕДОВАНИЕ ТЕНДЕНЦИЙ РАЗВИТИЯ РЫНКА

МЕЖДУНАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье исследованы тенденции развития рынка международного образования, определены ключевые направления изменений, основные участники в разрезе стран и отдельных университетов. Обработка зарубежного опыта позволила сформировать комплексное видение одного из важнейших глобальных процессов и определить целевые задачи для украинской системы высшего образования. Отмечено, что повышение международной конкурентоспособности украинской системы высшего образования позволит решить проблемы потери спроса на внутреннем рынке. Также были представлены ключевые факторы развития международного образовательного процесса. Обобщены и представлены целевые задачи на ближайшую перспективу для украинских УВО в контексте повышения международной конкурентоспособности.

Ключевые слова: международное образование; рынок; тенденции; факторы; иностранные студенты.

Alla Kasych

Kyiv National University of Technologies and Design

Marek Vochozka

Institute of Technology and Business in České Budějovice

STUDY OF TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF MARKET OF INTERNATIONAL EDUCATION

The article investigates the tendencies of development of the market of international education are investigated, key directions of changes are defined, the main participants in the context of countries and individual universities. Working out foreign experience has allowed to form a complex vision of one of the most important global processes and to define the target tasks for the Ukrainian higher education system. It is stressed that increasing the international competitiveness of the Ukrainian higher education system will solve the problems of the loss of demand in the domestic market. Key factors for the development of the international educational process were also presented. Summarized and presented target tasks for the near future for Ukrainian ZOOs in the context of increasing international competitiveness.

Keywords: *international education; market; trends; factors; foreign students.*

Постановка проблеми. Система вищої освіти України має значний потенціал, який може бути втрачений у зв'язку з об'єктивним скороченням попиту на освітні послуги на внутрішньому ринку. Це пов'язано із проявом демографічних проблем та зменшенням чисельності абітурієнтів, до яких додаються соціальні зрушення у сприйнятті української вищої освіти, що супроводжується збільшенням міжнародної еміграції молоді. Ще однією із суттєвих загроз вищої освіти в Україні серед іншого є поширення процесів глобалізації на освітній сектор та розширення масштабів ринку міжнародної освіти. Держава у цих умовах обрала стратегію навіть не пасивного спостерігача, оскільки через ряд організаційних заходів та зменшення фінансування лише загострює негативні тенденції та сприяє еміграції українських абітурієнтів. Саме тому, долучення вищої освіти України до міжнародного ринку освіти слід розглядати як цільове завдання, реалізація якого сприятиме не лише її збереженню, а й розвитку відповідно до міжнародних стандартів. Основою цих процесів повинне стати розуміння тенденцій розвитку ринку міжнародної освіти та чинників конкурентоспроможності окремих освітніх систем та університетів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням розвитку ринку міжнародної освіти присвячена велика кількість праць як науковців, так і аналітичних агенцій, оскільки цей сектор стрімко розвивається та має значний вплив на розвиток суспільства у світовій економіці в цілому.

Основні питання, які розглядаються стосуються: *по-перше*, чинників та кількісно-якісних характеристик міжнародного ринку освітніх послуг та його значення у розвитку глобальної економіки та економіки різних країн; *по-друге*, здатності освітніх систем різних країн залучати іноземних студентів; *по-третє*, оцінки потенціалу системи освіти України у контексті міжнародної інтеграції у глобальний освітній простір.

У роботі Ю. Бега [2] зазначається, що освітні послуги стали важливою складовою системи сучасних міжнародних відносин, а отже мають значний потенціал впливу не лише на внутрішньому ринку, а перетворюються у чинник розвитку у глобальній економіці в цілому. В таких умовах виникає необхідність регулювання соціально-трудова відносин на ринку праці, на ринку освітніх послуг в умовах міжнародної інтеграції, на чому наголошено в роботі Д. Богині [3]. Перспективи інтеграції української системи освіти у глобальне середовище з урахуванням досвіду інших університетів та у контексті підвищення якості освітніх послуг окреслено в працях Н. Авшенюк [1], О. Мартякової [4], В. Покідіної [5], Д. Бенджонга [6], Х. Дінга [9], С. Ніколса [11] інших. Однак ситуація постійно змінюється, а відтак потребує постійного моніторингу.

Мета – дослідити тенденції розвитку ринку міжнародної освіти у контексті використання можливостей для підключення системи вищої освіти до глобальних процесів та їх перетворення у додаткові чинники розвитку.

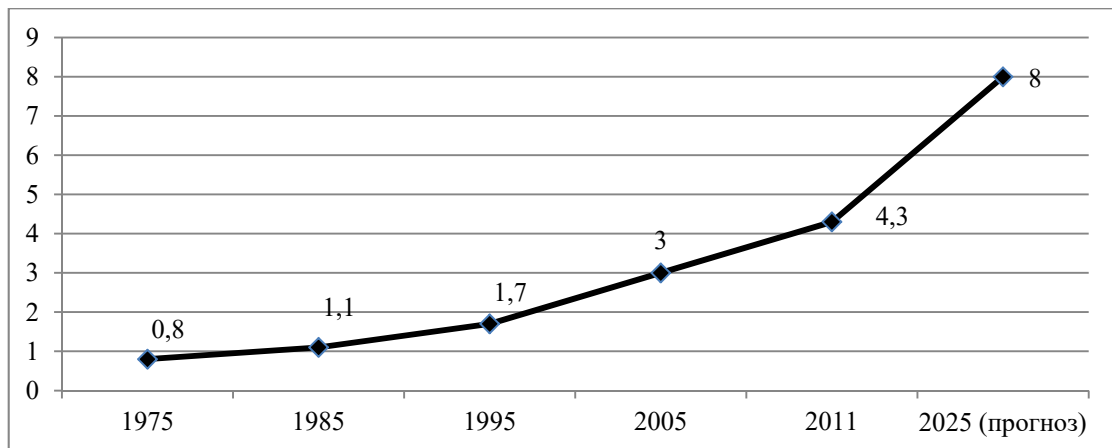
Основна частина. Процеси міжнародної міграції студентів активізувались ще після другої світової війни. Так, однією з основних форм зовнішньої політики США стало надання допомоги звільненим країнам через розвиток міжнародних освітніх відносин [6]. Активізація процесів глобалізації вже в другій половині ХХ століття призвели до суттєвого збільшення чисельності іноземних студентів та їх частки у загальній кількості студентів. Підвищення рівня мобільності студентів стає глобальною та є викликом, перш за все для країн, що розвиваються.

Відповідно ці процеси потребують вивчення у контексті встановлення ключових тенденцій задля перетворення їх потенційні можливості для вищої освіти України. Загалом необхідно дослідити: роль та масштаби ринку міжнародної освіти, географічну та інституційну основу, відповідність глобальним вимогам освітнього потенціалу України.

Узагальнення результатів дослідження ринку міжнародної освіти, проведене нами за даними різноманітної статистичної інформації, дозволяє виокремити декілька основних тенденцій, які слід брати до уваги в процесі визначення стратегічних завдань для розвитку вищої освіти на найближчий період.

1. Ринок міжнародної освіти є досить динамічним та відкриває можливості для конкурентоспроможних освітніх систем.

Загалом за останні 20 років чисельність мобільних іноземних студентів збільшилась майже в 3 рази з 1,7 млн у 1996 році до 4,7 млн у 2017 році. За прогнозами експертів чисельність студентів, які будуть навчатись за кордоном має досягнути 8 мільйонів осіб у 2025 році (рис. 1).

Джерело: складено автором за даними [12].

Рис. 1. Чисельність студентів, які навчаються за кордоном

На думку експертів [10], які спробували здійснити оцінку цього сегменту глобального ринку, потенційна вартість вже найближчим часом складатиме 100 млрд дол. США. Це свідчить про те, що освіта перетворюється в тому числі на бізнес, який у випадку міжнародної привабливості забезпечує надходження значних фінансових ресурсів до економіки країни. Відповідно надання якісних освітніх послуг дозволяє країні залучати в економіку досить потужні фінансові ресурси. Так, наприклад, у 2014 році міжнародні студенти вклали в економіку США майже 27 мільярдів доларів [6].

2. Ринок міжнародної освіти пов'язаний з іншими формами міжнародного співробітництва, відповідно розвиток забезпечує багатогранні впливи на всі сфери життєдіяльності суспільства.

Зростання кількості міжнародно-мобільних студентів відбувалось в умовах секторальних зрушень в економіці та зумовило зростання ролі освіти у соціально-економічному розвитку країни.

Основними проявами міжнародної міграції став експорт освітніх знань до інших країн, що стало важливим, особливо для країн, що розвиваються, та імпорт культури інших народів. Переваги іноземних студентів у країнах, що їх приймають полягають у забезпеченні культурного різноманіття, у привнесенні творчого потенціалу та високопродуктивної праці задля отримання з часом робочої візи у приймаючих країнах. З іншого боку, більшість іноземних студентів, що

повернулися, часто є більш інноваційними та підприємницькими, ніж їхні однолітки у своїх країнах.

3. У багатьох країнах у повній мірі сформувалась та реалізується політика державної підтримки експорту освітніх послуг.

Важливим чинником активізації участі країни конкуренції на ринку міжнародної освіти є політика держави. Стратегія міжнародної мобільності, наприклад в країнах Європи, передбачає цільовий орієнтир – 20% студентів, які завершуватимуть освіту до 2020 р., повинні пройти частину освіти або практику за кордоном. Це дозволить підвищити їх схильність до інновацій та здатність до адаптації. Відповідно залучення найкращих студентів з усього світу стає великою і зростаючою глобальною експортною можливістю для розвитку провідних університетів та загрозою для економічної безпеки тих, які не є конкурентоспроможними.

На державному рівні в Австралії ініціюється й підтримується експорт освітніх послуг. Основними елементами державної політики є: 1) запровадження системи фінансування університетів, яка б дозволяла здійснювати диференційовану оплату навчання іноземними студентами, включаючи систему додаткових субсидій; 2) маркетинг австралійської університетської освіти шляхом створення при посольствах Австралії освітніх та культурних центрів; 3) зміна візової та міграційної політики для збільшення прийому іноземних студентів і надання можливостей залишитися на постійне місце проживання в країні.

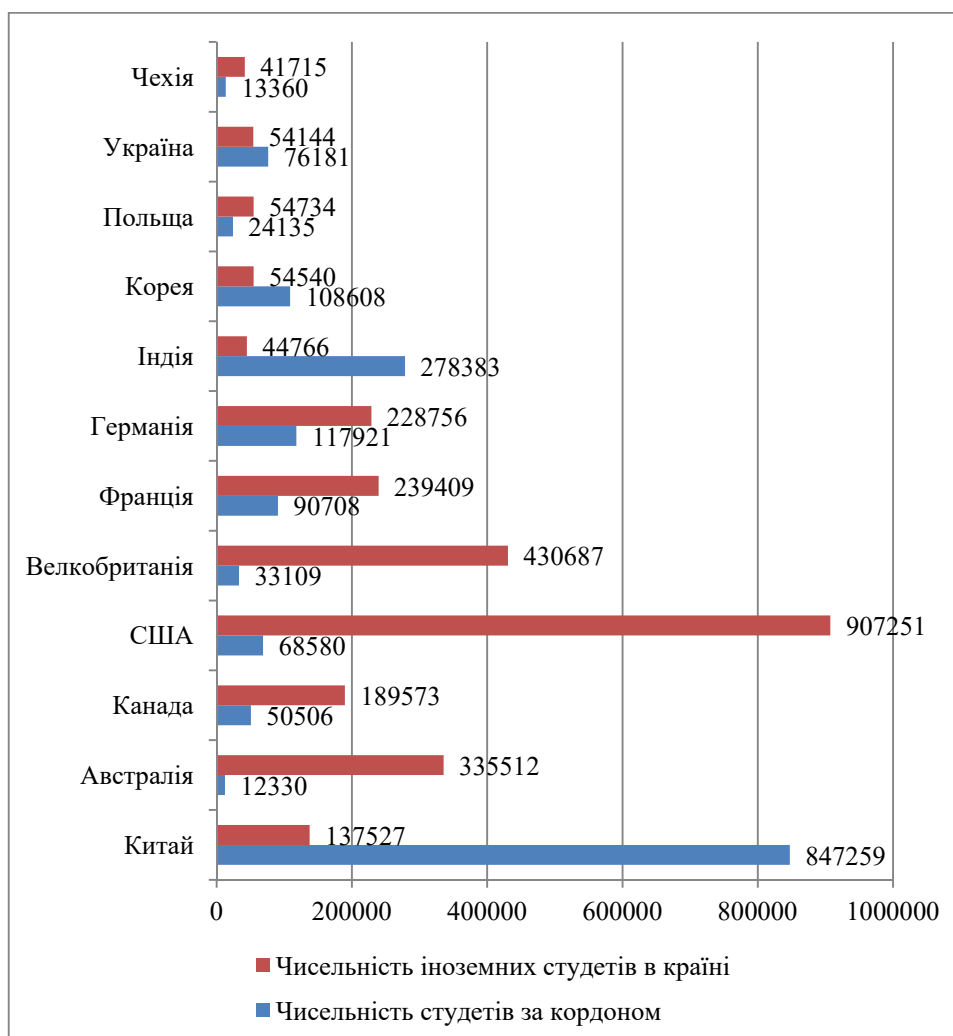
Так, в США використовується така форма як надання іноземним студентам стипендій на навчання в США. Ця форма вже давно зарекомендувала себе як ефективний засіб для створення міцних зв'язків між Сполученими Штатами та майбутнім керівництвом, наприклад, країн, що розвиваються.

4. Досить обмеженою залишається кількість країн, які мають якісну та конкурентоспроможну на світовому ринку освіту.

Більше 90% студентів-іноземців навчаються в країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [6], зокрема, в США, Великобританії, Австралії, Канаді, Франції (рис. 2).

Саме в цих країнах найбільш конкурентоспроможна вища освіта, підтвердженням чого є співвідношення «позитивного» та «негативного» потоків іноземних студентів (рис. 2).

В країнах ОЕСР чисельність іноземних студентів у рази перевищує чисельність студентів за кордоном. Іншим є співвідношення в країнах, що розвиваються, зокрема, в Китаї, Індії, Південній Кореї, для яких фахівці з якісною освітою мають стратегічне значення, а тому на державному рівні здійснюється підтримка підготовки фахівців в розвинених країнах.

Джерело: складено автором за даними [10].

Рис. 2. Співвідношення іноземних студентів у різних країнах

Разом з тим поступово змінюється роль Китаю, який окрім того, що сприяє еміграції своїх студентів перетворюються на активного учасника міжнародного ринку освітніх послуг. Незважаючи на специфічний бар'єр – китайську мову, Китай намагається здобути прихильність іноземних студентів [9].

За показником частки іноземних студентів у загальній кількості студентів у країні лідери майже ті самі (за даними 2017 року) [8]: Австралія – 23,8%, Великобританія – 21,1%, Нова Зеландія – 16,3%, Канада – 15,2%, Франція – 12,4, Нідерланди – 11,4%, Фінляндія – 10,6%, Германія – 8,7%.

5. Іноземні студенти в окремих університетах забезпечують левову частку контингенту, що підтверджує міжнародну конкурентоспроможність таких університетів та є основою експорту освітніх послуг країн їх базування. З недавнього часу Times Higher

Education формує рейтинг університетів за показником частки іноземних студентів (табл. 1).

Таблиця 1

**Рейтинг університетів за показником частки іноземних студентів
у загальній кількості студентів**

Місце	Університет	Країна	Частка
1	Американський університет Sharjah	ОАЕ	83,8
2	Лондонська школа економіки та політичних наук	Великобританія	70,5
3	Королівський коледж хірургів в Ірландії	Ірландія	63,5
4	Університет Sharjah	ОАЕ	60,6
5	Університет Люксембургу	Люксембург	57,4
38	Оксфорд	Великобританія	38,3
52	Кембридж	Великобританія	35,3
63	Масачусетський технологічний інститут	США	33,9
116	Харківський університет Каразіна	Україна	27,3
139	Гарвард	США	25,9
200	Університет Кантербуру	Нова Зеландія	21,0

Джерело: складено автором за даними [7].

Для великої кількості університетів На першому місці у цьому рейтингу знаходиться американський університет Sharjah, де близько 84% іноземних студентів, а LSE займає друге місце. Шістнадцять вищих навчальних закладів Лондона входять у перші 200, що робить його одним з найбільш представлених міст у рейтингу. Загалом Великобританія є найбільш представленою країною з 72 університетами у першій 200, у порівнянні з 27 з США та 22 у Австралії.

Україна також долучається до міжнародного освітнього потоку, однак у даний час цей процес набуває навіть загрозливих масштабів, адже середньорічні темпи росту чисельності студентів, що навчаються за кордоном, впродовж останніх п'яти років склали 36,8%. З одного боку, це є об'єктивний процес що відповідає загально-світовій тенденції, але з іншого – важливо забезпечувати позитивний ефект для розвитку економіки країни через повернення висококваліфікованих фахівців, через залучення інтелектуальної молоді з інших країн у реальний сектор економіки. В наших умовах цей показник є індикатором того, що населення, зорієнтоване на працевлаштування за кордоном, емігрує ще на етапі здобуття вищої освіти та неналаштоване на повернення в Україну.

Для спрямування системи вищої освіти через державну політику та діяльності окремих університетів на інтеграцію у глобальний освітній простір необхідно сформулювати розуміння дії чинників, які сприяють цим процесам. «Конкуренція для залучення іноземних студентів продовжує зростати, а розуміння факторів, які впливають на вибір місця призначення, є критичним для маркетингових зусиль держав, держав та установ» – стверджує С. Ніколс [11]. В роботі [6] чинники розрізняють за так званою "push-pull" моделлю, де "push" – це чинники, що змушують студентів виїхати з рідних країн, а "pull" – фактори, що залучають студентів до приймаючої країни, де вони навчаються.

Якість освіти, витрати на навчання та проживання, а також ринок праці є ключовими факторами, що визначають вибір іноземних студентів, де навчатися за кордоном.

Навчання за кордоном підвищує самосвідомість, зміцнює впевненість у собі та незалежність, розширює світогляд, покращує міжкультурну компетенцію, покращує соціалізацію, збільшує кар'єрні можливості та може покращити знання мови або вести вивчення іноземної мови. Студенти прагнуть прораховувати перспективні витрати, а отже, щоб веб-сайти вузів та коледжів були більш прозорими щодо міжнародних витрат на освіту та комісійних.

На національному рівні міжнародні студенти мають важливе стратегічне та дипломатичне значення, адже забезпечують сприяння глобальній взаємодії та взаєморозумінню між культурами, свободі та демократії та послаблення напруженості між сусідніми країнами.

Загалом чинники, які слід брати до уваги в процесі виведення освітніх послуг на світовий ринок (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація ключових чинників розвитку міжнародного освітнього процесу

Групи	Чинники
Політичні	Взаємодія представників різних країн, потенційних керівників на етапі навчання.
Економічні	Доходи, вимоги до вищої освіти, структура джерел фінансування, витрати на навчання та проживання.
Демографічні	Вік, національність, тенденції розвитку ринку праці
Соціальні	Якість освіти, рівень безпеки, екологічна ситуація, соціалізація молоді, формування міжкультурних компетенцій, розширення кар'єрних можливостей.

Джерело: розробка автора.

Висновки. Безумовно стратегічно важливим для розвитку будь-якої держави є збереження молодого покоління в своїй країні через створення

умов, коли воно мало змогу реалізувати кар'єрні мрії на основі здобуття конкурентного набору професійних компетенцій. Однак в Україні виникли системні проблеми розвитку ринку праці, системи освіти, державного управління. Як результат – збільшується кількість молодих людей, які вступають до університетів за кордоном. Відповідно стратегічним стає завдання збереження та розвитку системи вищої освіти в цілому, а тому, слід констатувати, що система освіти реально підійшла та «критичної» точки, коли реформи не можуть бути перенесені.

Нівелювати негативні тенденції, які накопичувались впродовж в освіті впродовж останніх років, можна за рахунок підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності українських вишів, для чого необхідно:

- розробити та реалізувати стратегію залучення іноземних студентів для навчання в Україні через покращення матеріально-технічної бази, пропонування конкурентоспроможних освітніх програм, підвищення кваліфікації викладачів;

- провести реальні дослідження щодо потреб іноземних студентів у різних країнах та способів їх задоволення;

- опрацювати досвід зарубіжних університетів щодо пропонування якісних освітніх послуг на міжнародному ринку.

Підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності українських університетів, збільшення потоку іноземних студентів дозволить їм стати більш привабливими і для української молоді.

Література

1. Авшенюк Н. Особливості розвитку транснаціональної вищої освіти Австралії наприкінці ХХ- початку ХХІ століть / Н. Авшенюк // Порівняльна професійна педагогіка. – 2012. – № 2. – С. 126–134.

2. Бех Ю. Сучасні тенденції розвитку світового ринку освітніх послуг / Ю. Бех // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Міжнародна освіта: стан та перспективи розвитку», Нова парадигма. – 2015. – Вип. 127. – С. 205–210.

3. Богиня Д. П. Регулювання соціально-трудова відносин на ринку праці в умовах міжнародної інтеграції / Д. П. Богиня // Вісник соціально-економічних досліджень: збірник наук. праць. – Одеса: ОДЕУ, 2008. – Вип. 32. – С. 39–46.

4. Мартякова О. В. Регулювання взаємодії ринків освітніх послуг та праці на основі механізму управління якістю / О. В. Мартякова, С. М. Снігова, О. В. Мудра // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2013. – № 3. – С. 154–168.

5. Покідіна В. Університети та бізнес: міжнародний досвід співпраці та перспективи для України [Електронний ресурс] / В. Покідіна // Проект «Популярна економіка: ціна держави». – № 41. – 24.05.2016. – Режим доступу: http://cost.ua/files/Universities%20and%20business_report.pdf.

6. Banjong D. N. Issues and Trends of International Students in the United States / D. N. Banjong, M. R. Olson // International Journal of Education. – 2016. – Vol. 4, No. 1.

7. International student table 2018: top 200 universities. The World University rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.timeshighereducation.com/student/best-universities/international-student-table-2018-top-200-universities>.

8. Countries with the largest amount of international students as a share of the total higher education population in 2017 The Statistics Portal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/788155/international-student-share-of-higher-education-worldwide>.

9. Ding X. Exploring the Experiences of International Students in China / Ding X. // Journal of Studies in International Education. – 2016. – Vol. 20, Issue 4.

10. GLOBAL: International students: a \$100 billion business? (2009) University World News [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.universityworldnews.com/article.php?story=20090925022811395>.

11. Nicholls S. Influences on International Student Choice of Study Destination: Evidence from the United States / Sarah Nicholls // Journal of International Students. – 2018. – Vol. 8, Issue 2 (2018). – Pp. 597–622.

12. Number of international students [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.statista.com/statistics/233880/international-students-in-the-us-by-country-of-origin>.